

Katarzyna Banasik-Petri [ORCID: 0000-0002-2375-920X]

doc. dr inż. arch., Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ARCHITEKTURA A NATURA. WPROWADZENIE

W dobie kryzysu klimatycznego, 27 lat po ogłoszeniu „Agendy 21” w Rio de Janeiro, problemy związane z ochroną środowiska i ekspansywną postawą człowieka wobec natury pozostają nierozwiązane. Przyjęte dokumenty i ustawy dotyczące ochrony zasobów środowiska w wielu krajach są wdrażane z trudem. Budzą kontrowersje i niechęć polityków, inwestorów oraz mieszkańców, ponieważ wiążą się z nieuchronnymi zmianami w życiu codziennym oraz kosztami.

Środowisko jest pojęciem podrzędnym w stosunku do natury (łac. *natura* – przyroda), która odnosi się do wszechświata i rzeczywistości bez udziału człowieka. Natura stoi także w opozycji do społeczeństwa, kultury i cywilizacji jako dziedzin ludzkiej działalności. Relacje tych dwóch światów ewoluują przez wieki, dlatego zależności między naturą a kulturą i cywilizacją są elementem rozważań filozoficznych i światopoglądowych; dotyczą również architektury i sztuki.

Niniejszy zeszyt „Państwa i Społeczeństwa” nosi tytuł *Architektura a Natura*. Wstępem do przedstawienia artykułów poruszających ten temat, jest prezentacja wybranych trzech wystaw artystycznych prezentowanych w ostatnim roku w Europie.

Wystawa pt. „Nature Morte: Contemporary Artists Reinvigorate the Still Life” pokazywana na przełomie 2017 i 2018 roku w Guildhall Art Gallery w Londynie, a także w innych światowych ośrodkach kultury ze względu na swoją uniwersalność i aktualność, prezentuje gatunek malarstwa jakim jest martwa natura (w 2017 roku wystawa była prezentowana w Pawilonie Czterech Kopuł Muzeum Sztuki Współczesnej – oddziale Muzeum Narodowego we Wrocławiu pod pt. „Nature morte. Współcześni artyści ożywiają martwą naturę”¹). Podjęty przez kuratorów wystawy Michaela Petry’ego i Roberto Ekholma temat, jest artystycznym podsumowaniem miejsca obecnej cywilizacji we współczesnej rzeczywistości. Jeden z klasycznych gatunków malarstwa paradoksalnie posłużył jako nośnik wypowiedzi artystów o zagrożeniach i obawach współczesności dotyczących wielu aspektów, ale również obecnego stosunku do środowiska, przyrody – natury. Kuratorzy wykorzystali symboliczny i moralizatorski wydźwięk flamandzkiego i holenderskiego malarstwa z XVII wieku, odnosząc się do obecnych czasów, licząc być może na własne interpretacje odbiorców. Autorzy scenariusza w słowie wstępnym podkreślali, że:

[...] artyści na naszej wystawie bardzo świadomie przedstawiają przyrodę i fabularność naturalizmu, a nawet samą naturę. Wiele metafor nie jest oczywistych od razu, jednak śmierć, koniec życia, zawsze czai się za rogiem. [...] Zadają pytania: Co oznacza życie? Jak łatwo może nadejść śmierć? Co świadczy o tym że żyje?².

Zaproszeni do udziału w wystawie artyści prezentują swoje wizje świata w kilku charakterystycznych dla tego malarstwa odsłonach poświęconych: pokarmom, faunie, florze, przedmiotom i śmierci. Prace mają wydźwięk alegoryczny i przenoszą nas poza klasyczne malarstwo sztalugowe kojarzone z tym gatunkiem w inne formy artystyczne, takie jak: fotografia, rzeźba, instalacja czy ceramika. Wybór eksponatów jest poruszający w swoim wyrazie i daleki od naiwności pozornie sielskich kompozycji czy nawet uroku pięknych przedmiotów – ukazuje ich ulotność i kruchość oraz niepokój, który można odnieść do przewrotnego tytułu wystawy. Martwa natura i próba jej ożywienia jest przejmującym obrazem naszych czasów: zagubienia i pędu. Na wystawie prezentowane są dzieła artystów polskich i zagranicznych. Duże wrażenie w kontekście poruszanych zagadnień wzbudza praca Franka Webstera „In the Landscape of Extinction”, ponieważ jest przeraźliwą wizją miasta przedstawionego na siedmiu obrazach, z najbardziej przejmującym „Plastic Bags” (2009) przedstawiającym drzewo z zawieszoną na nim powiewającą woalką z plastikowego worka na śmieci. Fotografie Bertholda Bella „Still Life in Plato’s Cave” (2011) dokumentują życie współczesnej Grecji w dobie kryzysu ekonomicznego, czego egzemplifikacją jest zdjęcie wyschniętego martwego szczura pośród suchej trawy w betonowym budynku. Pokazana

¹ Szczegółowe informacje o wystawie można znaleźć w publikacji towarzyszącej wystawie: „*Nature morte. Współcześni artyści ożywiają martwą naturę. Przewodnik*” opracowała M. Santarek, Wrocław 2017.

² M. Petry, *Wracając do martwej natury*, cyt. za: *Nature morte, op. cit.*, s. 14.

została nie tylko martwa natura, ale i życie budynku, który prawdopodobnie nigdy nie został ukończony. Z kolei pękający na naszych oczach na tysiące części wazon z kwiatami w wideoinstalacji Ori Gershta, „Big bang” (2006) odnosi się do traumatycznych wspomnień z dzieciństwa autora.

Druga, równie ważna wystawa to prezentacja prac Giuseppe Penone „A Tree in the Wood”, która odbyła się w maju 2019 roku w Yorkshire Sculpture Park w West Bretton w Anglii. Penone to artysta z włoskiego ruchu lat 60., działającego pod nazwą *arte povera*. Charakterystyczną cechą ruchu w przeciwieństwie do tradycyjnej sztuki wysokiej było eksponowanie i improwizowanie „zwykłymi” materiałami, takimi jak: ziemia, warzywa, gałęzie czy kamienie, tak aby zawrzeć w sztuce „pokorę”. Wystawa to retrospektywa pięćdziesięciu lat twórczości rzeźbiarza. Jej temat jest nieprzypadkowy, ponieważ w dobie rozwoju urbanizacji i zagrożeń środowiska wystawa pokazuje kruchość a zarazem siłę natury – w tym przypadku fascynację drzewem, jego kształtem, konstrukcją i pięknem. Podczas wystawy zaprezentowano najważniejsze z prac, takie jak: „Matrice”, «Propagazione», „Albero folgorato” czy „Idee di pietra – Olmo”. Subtelne kontrasty i interwencje artysty w tkankę rośliny dają przemyślenia na temat relacji ludzkości ze światem przyrody. Poetycka twórczość Penone wykorzystującego różne materiały, od kamienia, przez ciernie akacjowe i grafit, po tysiące liści lauowych, porusza tematy związane z ciałem, przyrodą, czasem, dotykiem i pamięcią. Drzewo jest motywem przewodnim, który ukazuje siłę, a zarazem delikatność i kruchość, kontrastujące z zestawieniami materiałowymi.

Ostatnia wystawa to zbiór prac Olafura Eliassona – artysty, który od dwudziestu lat eksperymentuje na wielu polach, przede wszystkim przybliżając odbiorcom efekty działania ludzkich zmysłów. Przeprowadza doświadczenia na sobie, innych ludziach oraz na otaczającym go świecie, prezentując to w urzekających instalacjach. Niektóre prace przedstawiają zjawiska naturalne, takie jak tęcze, inne używają odbić i cieni, aby bawić się sposobem, w jaki postrzegamy świat. Wiele z nich jest wynikiem badań artysty nad złożoną geometrią, wzorami ruchu i jego zainteresowania teorią kolorów. Wszystko to można oglądać w londyńskim Tate Modern do stycznia 2020 roku na wystawie pt. „Olafur Eliasson in Real Life”. Obok znanej już rzeźby „Waterfall 2019” przedstawionej w nowej odsłonie, która odzwierciedla połączenie natury i technologii oraz konieczność ciągłego badania problemu, którym jest to jak myślimy i reagujemy na nasze środowisko, zaprezentowany został szereg innych prac. Eliasson jest artystą zaangażowanym w wiele projektów, ściśle dotyczących zrównoważonej energii i zagrożenia klimatycznego; realizuje je na całym świecie, propagując tę tematykę.

Opisane wystawy w czołowych europejskich ośrodkach kultury pokazują kilka intelektualno-artystycznych podejść do naszego otoczenia, które łączy troska o zachowanie równowagi w przyrodzie i środowisku wypowiedziana językiem sztuki. Przypomnienie gatunku martwej natury z motywem *vanitas*, przedstawiciela nurtu *arte povera* i powrotu do archetypicznych materiałów i narzędzi

oraz zaangażowanej interdyscyplinarnej postawy współczesnego artysty, ukazuje wagę tematu. Artyści w skrajnie różny sposób angażują się w rozwiązanie problemów zagrożeń, które dotyczą obecnie świat. Jest to wieloznaczny, ale dosadny głos wypowiedziany językiem obrazu, metafory i idei.

Prezentowane w niniejszym zeszycie projekty i zagadnienia przedstawiane przez architektów – zarówno teoretyków, jak i praktyków – odnoszą się do tych samych problemów. Zostały one przedstawione za pomocą realizacji, badań naukowych i zagadnień dydaktycznych w siedmiu artykułach.

W tekście *Ponadczasowa więź architektury i urbanistyki z naturą na przykładzie Chin – od Tao do współczesności* Wojciech Kosiński, architekt i urbanista, przedstawia pogłębiony obraz taoistycznego podejścia do natury w sposobie jej kształtowania i wykorzystywania przy planowaniu chińskich miast. To oryginalne i przekrojowe w polskiej literaturze ujęcie tematu związków natury i architektury na Dalekim Wschodzie poparte jest licznymi badaniami oraz podrózkami autora w ten region. Kosiński podkreśla, że „[...] natura była traktowana przez twórców miast i budowli z najwyższym szacunkiem i przyjaźnią [...]”, co udowadnia prezentując wybrane realizacje. Opisane podejście i działania projektowe powinny być wskazówką dla współczesnych twórców.

Z kolei architekt Barbara Stec wraca do historii architektury i refleksji nad inspiracjami naturą odradzającymi tożsamość architektury. Być może zwrot ku naturze jest obecnie próbą powrotu do tego co pierwotne i logiczne? Rozważania te zostały zawarte w artykule *Inspiracje naturą jako źródło tożsamości architektury*.

Technologia i architektura – jaka powinna być ich wzajemna relacja i proporcja w nowej architekturze? Jak ją kształtować i podporządkować człowiekowi tak, aby chronić środowisko? Czy budynek Bloomberg Center na terenie kampusu Cornell Tech w Nowym Jorku odpowiada takim założeniom? Na te pytania próbuje znaleźć odpowiedź Katarzyna Banasik-Petri w artykule *Thom Mayne, Morphosis – dialog z naturą. Cornell Tech – Bloomberg Center w Nowym Jorku*.

Architekt Marta A. Urbańska w pracy *Natura i architektura: realizacja nad jeziorem Ukiel w kilku kontekstach* odnosi się do unikatowej przestrzeni publicznej w krajobrazie jeziora. Teren rekreacyjny wraz z infrastrukturą sportowo-rekreacyjną nad jeziorem Ukiel w Olsztynie autorstwa Dżus GK Architekci to realizacja która otrzymała nagrodę w kategorii „Przestrzeń publiczna” w konkursie Nagroda Roku SARP 2015 za konsekwentne wpisanie się w miejsce. Autorka odnosząc się do teorii architektury, w autorski sposób analizuje obiekt w szerszym kontekście jego relacji z naturą.

Naśladować czy eksploatować naturalne surowce? Emilia Malec-Zięba, projektantka wnętrz, poddaje analizie stosowanie imitacji kamienia w postaci ceramicznych płyt wielkoformatowych, do złudzenia przypominających naturalne materiały. Autorka skupiła się na aspekcie praktycznego i technologicznego wykorzystania płyt ceramicznych, prezentując rozwiązania w pracy *Ekologiczne*

innowacje – wielkoformatowe płyty gresowe i ich zastosowanie w kształtowaniu wnętrz architektonicznych.

Odmianą tematykę porusza architekt Romuald Loegler w swego rodzaju manifestie *Miasto dzisiaj – miasto jutro*. Autor zadaje kluczowe pytanie, czy proces urbanizacji i kreowane obecnie wizje miasta będą służyć przyszłym pokoleniom w humanistycznym i zgodnym z naturą wymiarze życia.

Związki architektury i natury w kontekście kryzysu klimatycznego. Obecność problematyki w procesie dydaktycznym na przykładzie prac studenckich Wydziału Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego to opisana przez architekta Piotra Wróbla problematyka proekologiczna, będąca przedmiotem nauczania projektowania architektonicznego. Autor przedstawia szereg doświadczeń na polu dydaktycznym, obrazując je studenckimi projektami semestralnymi i dyplomowymi, realizowanymi w ramach zajęć z kompozycji architektonicznej pod swoim kierunkiem.

W Variach po raz pierwszy znajdzie się „dział studencki”, gdzie publikowane będą informacje ze studenckiego życia Wydziału Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii. Zaczynamy od nagrodzonego eseju naukowego wyłonionego w konkursie, który jest organizowany w ramach przedmiotu Miasta cywilizacji informacyjnej prowadzonego przez prof. nadzw. dr hab. inż. arch. Annę Palej. W procesie kształcenia przewidziano część poświęconą opanowaniu wiedzy pisania prac naukowych. Najlepsze z nich biorą udział w konkursie, w którym nagrodą jest wygłoszenie referatu na konferencji naukowej „Państwo. Gospodarka. Społeczeństwo” odbywającej się co roku w KA. W 2018 roku laureatką konkursu została Katarzyna Ciepichał, która zaprezentowała referat pt. *Enoturystyka a współczesne ruchy SLOW*. Publikowana praca wpisuje się w tematykę niniejszego numeru, a autorka przybliży miejsca związane z produkcją wina w regionie Alentejo w Portugalii.

W dziale prezentujemy również dwa sprawozdania z wyjazdów studialnych studentów Wydziału. Koło Naukowe HAUZ07 pod kierunkiem Piotra Urbanowicza od lat realizuje wycieczki do ważnych i inspirujących miejsc związanych z architekturą. Sprawozdanie zawiera zapiski z kilku ostatnich podróży. Z kolei w roku akademickim 2018/2019 na Wydziale rozpoczęły się pilotażowe studia magisterskie w języku angielskim w ramach programu KA 2.0 – program rozwoju KAAF_M *Study for Free*. Opiekę merytoryczną nad projektem sprawuje prof. dr hab. inż. arch. Artur Jasiński. W ramach autorskiego programu realizowana jest Szkoła Letnia – dwutygodniowa podróż studialna szlakiem polskiej architektury historycznej i współczesnej. Barbara Stec relacjonuje jej program, który uzupełniają zdjęcia nauczycieli i studentów.